

Efekat primene kiseonika na visinu kapnije kod bolesnika sa pogoršanjem hronične respiratorne insuficijencije

The influence of oxygenotherapy on the hypercapnia in patients with chronic obstructive pulmonary disease

Zorica Lazić, Ivan Čekerevac, Ljiljana Novković, Vojislav Čupurdija

Klinički centar, Centar za plućne bolesti, Interna klinika, Kragujevac

Apstrakt

Uvod/Cilj. Primena kiseonika spada u red neophodnih terapijskih mera koje se preduzimaju u lečenju teške hronične respiratorne insuficijencije (HRI), posebno u fazama njenog akutnog pogoršanja. Opasnost koja se pri ovoj terapiji javlja jeste nepredvidiv porast ugljen-dioksida u krvi, razvoj karbonarkeoze, respiratorne acidoze i kome. Cilj rada bio je da pokaže uticaj primene kiseonika na promenu parcijalnog pritiska ugljen-dioksida (PaCO_2) u arterijskoj krvi. **Metode.** Ukupno je posmatrano 93 bolesnika kod 104 prijema zbog akutnog pogoršanja HRI. Najveći broj bolesnika (89,4%) imao je hroničnu opstruktivnu bolest pluća (HOBP), dok je učestće drugih tipova oštećenja bilo znatno manje. Efekat oksigenacije kontrolisan je merenjem parcijalnog pritiska kiseonika (PaO_2) i PaCO_2 u uzorcima arterijske krvi. Za analizu uticaja oksigenoterapije na visinu kapnije uzimane su najveće vrednosti promena PaCO_2 iz ovih merenja, uključujući pripadajući PaO_2 iz iste analize krvi. **Rezultati.** Posmatrajući grupu ispitivanih u celini, primena kiseonika dovela je do porasta PaO_2 , ali, takođe, i do porasta PaCO_2 . Prosečno povećanje PaO_2 za celu grupu ispitanika iznosilo je 2,42 kPa, a PaCO_2 1,69 kPa. Nije utvrđena povezanost između početnih vrednosti PaO_2 i PaCO_2 sa promenama PaCO_2 u toku primene kiseonika. Takođe, nije pokazana povezanost između proizvedenog porasta PaO_2 i promena PaCO_2 u toku ove terapije. **Zaključak.** Kontrolisana primena kiseonika kod bolesnika s teškom respiratornom insuficijencijom u velikoj meri smanjuje rizik od nepoželjnog porasta PaCO_2 , ali ga ne isključuje sasvim. Početne vrednosti PaO_2 i PaCO_2 nisu pouzdani pokazatelji načina reagovanja bolesnika na primenu kiseonika.

Ključne reči:

pluća, opstruktivne bolesti, hronične; lečenje inhalacijom kiseonika; hiperkapnija.

Abstract

Background/Aim. Oxygen therapy is a necessary therapeutic method in treatment of severe chronic respiratory failure (CRF), especially in phases of acute worsening. Risks which are to be taken into consideration during this therapy are: unpredictable increase of carbon dioxide in blood, carbonarcosis, respiratory acidosis and coma. The aim of this study was to show the influence of oxygen therapy on changes of arterial blood carbon dioxide partial pressure. **Methods.** The study included 93 patients in 104 admittances to the hospital due to acute exacerbation of CFR. The majority of the patients (89.4%) had chronic obstructive pulmonary disease (COPD), while other causes of respiratory failure were less common. The effect of oxygenation was controlled through measurement of PaO_2 and PaCO_2 in arterial blood samples. To analyse the influence of oxygen therapy on levels of carbon dioxide, greatest values of change of PaO_2 and PaCO_2 values from these measurements, including corresponding PaO_2 values from the same blood analysis were taken. **Results.** The obtained results show that oxygen therapy led to the increase of PaO_2 but also to the increase of PaCO_2 . The average increase of PaO_2 for the whole group of patients was 2.42 kPa, and the average increase of PaCO_2 was 1.69 kPa. There was no correlation between the initial values of PaO_2 and PaCO_2 and changes of PaCO_2 during the oxygen therapy. Also, no correlation between the produced increase in PaO_2 and change in PaCO_2 during this therapy was found. **Conclusion.** Controlled oxygen therapy in patients with severe respiratory failure greatly reduces the risk of unwanted increase of PaCO_2 , but does not exclude it completely. The initial values of PaO_2 and PaCO_2 are not reliable parameters which could predict the response to oxygen therapy.

Key words:

pulmonary disease, chronic obstructive; oxygen inhalation therapy; hypercapnia.

Uvod

Primena kiseonika spada u red neophodnih terapijskih mera koje se preduzimaju u lečenju teške hronične respiratorne insuficijencije (HRI), posebno u fazama njenog akut-

nog pogoršanja. Opasnost koja se pri ovoj terapiji javlja jeste nepredvidiv porast ugljen-dioksida u krvi, razvoj karbonarkeoze, respiratorne acidoze i kome¹⁻³. Kod dobro kontrolisane oksigenoterapije ova opasnost smanjena je u znatnoj meri, ali nije sasvim izbegnuta⁴.

Cilj ovog rada bio je da se ispita uticaj primene kiseonika na parcijalni pritisak ugljen-dioksida u arterijskoj krvi (PaCO_2).

Metode

Posmatrano je ukupno 93 bolesnika kod 104 prijema zbog akutnog pogoršanja HRI. Kiseonik je primenjivan putem binazalne sonde ili nazofaringealnog katetera sa protokom 0,5–3 l/min. Efekat oksigenacije kontrolisan je merenjem parcijalnog pritiska kiseonika (PaO_2) i PaCO_2 u uzorcima arterijske krvi pomoću aparata Gem Premier 3000. Kontrole su vršene češće prvih dana lečenja, a broj kontrola zavisio je od kliničke procene stanja oksigenacije i od pojave simptoma koji su ukazivali na porast kapnije. Za analizu uticaja oksigenoterapije na visinu kapnije uzimane su najveće vrednosti promena PaCO_2 iz ovih merenja, uključujući pripadajući PaO_2 iz iste analize krvi. Za ispitivanje povezanosti između praćenih parametara korišćen je koeficijent linearne korelacije.

Rezultati

Prosečna starost bolesnika iznosila je $60,8 \pm 9,0$ godina. Etiološka zastupljenost pojedinih bolesti pluća prikazana je u tabeli 1. Najveći broj bolesnika (89,4%) imao je hroničnu opstruktivnu bolest pluća (HOBP), dok su drugi uzroci HRI bili zastupljeni u manjem procentu (tabela 1).

Tabela 1
Etiologija hronične respiratorne insuficijencije (HRI) u posmatranoj grupi bolesnika

Uzrok HRI	n	(%)
Hronična opstruktivna bolesti pluća	79	76,0
Hronična opstruktivna bolest pluća + fibroza*	14	13,4
Fibroza*	5	4,8
Kifoskolioza	6	5,8
Ukupno	100	100

*fibroza podrazumeva prisustvo obimnih fibroznih lezija pluća posttuberkuloznog ili drugog porekla

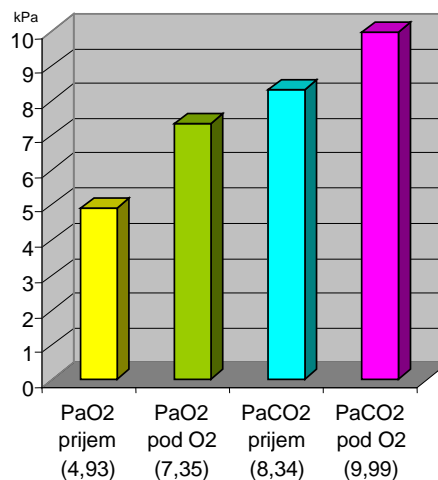
Stepen težine respiratorne insuficijencije u ovoj grupi bolesnika prikazan je kroz vrednosti PaO_2 i PaCO_2 izmerenih na prijemu i nakon sprovedenog lečenja (tabela 2). Uočljivo je da se radi o bolesnicima sa teškom hipoksemijom, od kojih je najveći broj imao hiperkapniju različitog stepena težine.

Posmatrajući grupu ispitivanih u celini, primena kiseonika dovela je do porasta PaO_2 , ali, takođe, i do porasta PaCO_2 . Na slici 1 prikazan je prosečni porast PaO_2 i PaCO_2 u toku oksigenoterapije u odnosu na inicijalne vrednosti zabeležene na prijemu. Prosečno povećanje PaO_2 za celu grupu ispitanika iznosilo je 2,42 kPa ili 18,2 mmHg, a PaCO_2 1,69 kPa, odnosno 12,7 mmHg.

Ispitivanje korelativnosti nije pokazalo nikakvu povezanost između početnih vrednosti PaO_2 i PaCO_2 sa promenama PaCO_2 u toku primene kiseonika. Takođe, nije pokazana povezanost između proizvedenog porasta PaO_2 i promena PaCO_2 u toku ove terapije (tabela 3).

Tabela 2
Prosečne vrednosti arterijskih gasova kod posmatranih bolesnika

Prosečne vrednosti parcijalnog pritiska O_2 i CO_2	Pri prijemu	Nakon lečenja
PaO_2 (kPa)	4,9 (2,6–6,9)	7,2 (5,1–9,9)
PaCO_2 (kPa)	8,3 (16,0–5,3)	7,5 (10,4–5,1)

Sl. 1 – Vrednosti arterijskih gasova pri prijemu i u toku oksigenoterapije kod ispitivanih bolesnika

Tabela 3
Uticaj početnih vrednosti PaO_2 , PaCO_2 i porasta PaO_2 (ΔPaO_2)*, na promene PaCO_2 (ΔPaCO_2) u toku kontrolisane oksigenoterapije kod bolesnika sa hroničnom respiratornom insuficijencijom

Parametri	r
Inicijalni PaO_2	0,008
Inicijalni PaCO_2	-0,084
ΔPaO_2	-0,019

PaO_2 – parcijalni pritisak kiseonika

PaCO_2 – parcijalni pritisak ugljen-dioksida

Daljom analizom utvrđeno je da kod 18 bolesnika (17,3%) nije došlo do porasta kapnije ili je ona bila niža u toku primene kiseonika. Porast početnih vrednosti PaCO_2 zabeležen je kod preostalih 86 bolesnika (82,7%). U tabeli 4 prikazane su početne vrednosti PaO_2 i PaCO_2 u podgrupama sa različitim ΔPaCO_2 .

U prvoj podgrupi prikazani su bolesnici kod kojih je došlo do pada PaCO_2 , u drugoj podgrupi bolesnici sa povećanjem PaCO_2 do 10 mmHg koji su procentno najzastupljeniji (40,4%), u trećoj podgrupi bolesnici sa povećanjem PaCO_2 11–20 mmHg (24%) i u četvrtoj podgrupi bolesnici sa povećanjem PaCO_2 preko 20 mmHg (18,3%). Razlike u prosečnim početnim vrednostima parcijalnih pritisaka kiseonika i ugljen-dioksida u ovim podgrupama nisu statistički značajne. Najveći prosečni inicijalni PaCO_2 bio je u prvoj podgrupi, u kojoj je došlo do pada PaCO_2 u toku oksigenoterapije.

Tabela 4

Prosečne inicijalne vrednosti PaO₂ i PaCO₂ u podgrupama bolesnika sa različitim promenama PaCO₂ (Δ PaCO₂) u toku kontrolisane oksigenoterapije

Parametri	(ΔPaCO_2) (kPa)			
	≤ 0	0–1,33	1,34–2,66	$\geq 2,67$
Broj bolesnika [n (%)]	18 (17,3)	42 (40,4)	25 (24,0)	19 (18,3)
Inicijalni PaO ₂ (kPa)				
$\bar{x} \pm \text{SD}$	4,75 $\pm$ 0,92	4,88 $\pm$ 0,93	5,05 $\pm$ 0,85	5,02 $\pm$ 0,90
Inicijalni PaCO ₂ (kPa)				
$\bar{x} \pm \text{SD}$	9,11 $\pm$ 2,36	8,28 $\pm$ 1,34	7,93 $\pm$ 1,22	8,13 $\pm$ 2,14

Diskusija

Mehanizmi retencije CO₂ u toku oksigenoterapije nisu dovoljno izučeni. Uobičajeno mišljenje je da ova pojava nastaje usled slabljenja hipoksemične stimulacije perifernih hemoreceptora i smanjenja ukupne minutne i alveolne ventilacije¹. Drugi razlog porasta PaCO₂ mogao bi biti u vezi sa Haldaneovim efektom, tj. sa uvećanjem sadržaja oksihemoglobina koji kao jača kiselina od ugljene kiseline otpušta CO₂ vezan za hemoglobin (Hb) i na taj način uvećava PaCO₂ pri istoj količini CO₂ u krvi². Merenja minutne ventilacije i izračunavanja koja su vršili Aubier i sar.³ kod bolesnika sa HOBP, međutim, pokazala su da se, u mnogim slučajevima porast kapnije ne može objasniti samo sa ova dva mehanizma. Treći mehanizam koji mnogi autori uzimaju u obzir jeste izmena postojećeg odnosa ventilacija/perfuzija (VA/Q) u plućima pod dejstvom inhalacije kiseonika⁴. U hipoventilisanim zonama pluća alveolna hipoksija uzrokuje plućnu vazokonstrikciju i usmerava perfuziju na dobro ventilisane delove u kojima se pojačano uklanja ugljen-dioksid i na taj način delimično kompenzuje retencija ovog gasa u hipoventilisanim zonama. Kada se udiše vazduh obogaćen kiseonikom alveolna hipoksija se smanjuje, a time i vazokonstrikcija, pa se perfuzija jednim delom premešta iz područja dobre u područje loše eliminacije CO₂⁵.

Savremeno shvatanje retencije CO₂ tokom oksigenoterapije je da je ona posledica hipoventilacije i poremećaja VA/Q.

Robinson i sar.⁶ analizirajući uticaj oksigenoterapije na visinu kapnije, zaključili su da je ključni mehanizam nastanka hiperkapnije kod bolesnika sa HOBP smanjenje ukupne ventilacije, a ne redistribucija perfuzije uzrokovana smanjenjem hipoksične plućne vazokonstrikcije (HPV).

Neki autori smatraju da nekontrolisana primena kiseonika u kućnim uslovima, neposredno pre hospitalizacije bolesnika sa HOBP, može prouzrokovati iznenadnu i tešku, kiseonikom -indukovanu hipoventilaciju⁷. Sa druge strane, praćenjem bolesnika u stabilnoj fazi HOBP koji su bili na dugotrajnoj oksigenoterapiji, nije pokazano značajno povećanje PaCO₂⁸. To pokazuje da je sklonost ka retenciji CO₂ u toku oksigenoterapije više izražena kod bolesnika u egzacerbaciji bolesti nego u stabilnom stanju i da je

ona utoliko veća ukoliko je inicijalni PaO₂ niži, odnosno PaCO₂ viši.

Naši rezultati praćenja bolesnika sa HOBP nisu mogli sa većom izvesnošću da potvrde takva stanovišta. Najveći broj naših bolesnika bio je u egzacerbaciji bolesti sa veoma niskim vrednostima PaO₂ i različitim, uglavnom povišenim, inicijalnim PaCO₂. Statističkim testiranjem nije mogla biti utvrđena nikakva zakonitost veze između početnih vrednosti PaO₂, odnosno PaCO₂ i promena PaCO₂ u toku kontrolisane oksigenoterapije. Različitost reagovanja na promenu O₂ mogla bi biti u vezi sa stanjem centralne kontrole ventilacije kod pojedinih bolesnika. U više studija pokazano je da bolesnici s dugotrajnom respiratornom insuficijencijom imaju često smanjenu osetljivost respiratornog centra (ventilacioni odgovor) na hipoksični stimulus, ali takođe i na porast PaCO₂⁹. Osim toga, poremećaj u neuronskom reagovanju može biti pod uticajem i drugih činioca, kao što su genetski uslovljena manja reaktivnost, miksedem, fokalne lezije mozga, lekovi koji izazivaju depresiju disanja i dr. Našli smo da nije bilo daljeg porasta PaCO₂ pod uticajem oksigenoterapije u grupi bolesnika sa najvišom početnom PaCO₂. Faktori odgovorni za hroničnu hiperkapniju su smanjeni maksimalni inspirirajmski (PE_{max}) i ekspirirajmski pritisak (P_{emax}) i snižen ventilacioni odgovor na hiperkapniju. Neki autori sugerišu da „blaga hiperkapnija“ može biti fiziološka adaptacija kod obolelih od HOBP, koja dovede do većeg preživljavanja, jer može da utiče na smanjenje disajnog rada¹⁰. Analiziranjem vrednosti PaCO₂ na početku i na kraju lečenja našli smo niže prosečne vrednosti PaCO₂ nakon oksigenoterapije. To se može objasniti padom PaCO₂ u grupi bolesnika sa početno najizraženijom hiperkapnijom kao i povećanjem alveolne ventilacije primenom različitih terpijskih modaliteta u pogoršanju hronične respiratorne insuficijencije (bronhodilatatori, sistemski glikokortikoidi, analeptici, antibiotici, diuretici).

Zaključak

Kontrolisana primena kiseonika kod bolesnika sa teškom respiratornom insuficijencijom ne isključuje rizik od nepoželjnog porasta PaCO₂. Početne vrednosti PaO₂ i PaCO₂ nisu pouzdani pokazatelji načina reagovanja bolesnika na primenu kiseonika.

L I T E R A T U R A

1. *Anthonsen NR*. Hypoxemia and O₂ therapy. *Am Rev Respir Dis* 1982; 126(4): 729–33.
2. *Sykes MK, McNicol MW, Campbell EJ*. Respiratory failure. 2nd ed. London: J. B. Lippincot; 1976.
3. *Aubier M, Murciano D, Milic-Emili J, Touaty E, Daghfous J, Pariente R*, et al. Effects of the administration of O₂ on ventilation and blood gases in patients with chronic obstructive pulmonary disease during acute respiratory failure. *Am Rev Respir Dis* 1980; 122(5): 747–54.
4. *Soler-Cataluña JJ, Martínez-García MA, Román Sánchez P, Salcedo E, Navarro M, Ochando R*. Severe acute exacerbations and mortality in patients with chronic obstructive pulmonary disease. *Thorax* 2005; 60(11): 925–31.
5. *O'Donnell DE, Parker CM*. COPD exacerbations. 3: Pathophysiology. *Thorax* 2006; 61(4): 354–61.
6. *Robinson TD, Freiberg DB, Regnis JA, Young IH*. The role of hypoventilation and ventilation-perfusion redistribution in oxygen-induced hypercapnia during acute exacerbations of chronic obstructive pulmonary disease. *Am J Respir Crit Care Med* 2000; 161(5): 1524–9.
7. *Durrington HJ, Flubacher M, Ramsay CF, Howard LS, Harrison BD*. Initial oxygen management in patients with an exacerbation of chronic obstructive pulmonary disease. *QJM* 2005; 98(7): 499–504.
8. *New A*. Oxygen: kill or cure? Prehospital hyperoxia in the COPD patient. *Emerg Med J* 2006; 23(2): 144–6.
9. *Beasley R, McNaughton A, Robinson G*. New look at the oxyhaemoglobin dissociation curve. *Lancet* 2006; 367(9517): 1124–6.
10. *Foucher P, Baudouin N, Merati M, Pitard A, Bonniaud P, Reybet-Degat O*, et al. Relative survival analysis of 252 patients with COPD receiving long-term oxygen therapy. *Chest* 1998; 113(6): 1580–7.

Rad je primljen 21. II 2008.